חשבון הנפש — יב) אמת

אמת רמז יב אל תוציא מפיך אפילו דבור קל שאין לבך מעיד לך על אמתתו מכל צר: השקרנות היא חלי הנפש מגונה מאד, ולכתחלה היא באה ע"י רדיפת הנאה של ממון או כבוד ואהבת הבריות בהיתר, ואח"כ באיסור, ולבסוף יוצא ממנה התאוה המלומדת של שקרנות שלא ע"מ לקבל פרס, וכשהיא מזדווגת ליצה"ר של להג ודברים בטלים אזי נולדה מהם גם התאוה לשבועות שוא ר"ל: פלוני הגאוותן, טורח בכל מאודו להתפאר בפני אחרים במעלות שאין בו, ומתגבר לפתותם בחבילי חבילות של ראיות וגוזמות של תהו וריק, אולי יאמינו בו, מתלוצץ מלשין ומטיל דופי בכשרים, ועיקר ראייתו מן החנפים: חברו הצבוע, מתעטף בטלית עד טבורו, אינו מסתכל מתוך ד' אמותיו, ובורח מפני הנשים מנעוריו, ועדיין הוא קובל תמיד על מעשה בעל דבר, שמתגנב לתוך תחומו לפרקים: פלוני הרמאי משקר בשכר הנאת ממון, ובונה כל עיקר פרנסתו וכבודו ומו"ט שלו על מעלתו זו, שכבר איתמחי ונעשה חריף לרמאות ולהונות את הבריות באונאות ממון, ואונאות דברים של ליצנות ומלשינות וחניפות, כדי שייראו מלפניו: ופלוני בן זוגו גונב דעת הבריות או כבודם, גונב דעת הבריות זה המתחכם לדבר אחד בפה ואחד בלב, ומתפאר בטובות בדויות שהוא גומל לאחרים תמיד, בכדי לאנסם ליהפך לו לאוהבים, וגונב כבוד הבריות, זה המתכבד בחידושי תורה ומעשים טובים של חברו ומפרסמן על שמו:

וסוף סוף שקר אין לו רגלים, ואפילו אומר אח"כ אמת אין מאמינים לו עוד, וכך עונשן של גאוותנים צבועים רמאים וגונבי דעת הללו, שמתגלים והולכים, היום לזה ומחר לחברו, עד שמפרסמין ונעשים נבזים שפלים ושנואים לכל אדם:

לפיכך צריך לדקדק בתחלה ולחקור אחר מקור המחלה שלו בכדי לעקרה משרשה ע"י החינוך במדות ענוה, צדק ושתיקה הנ"ל, ואח"כ צריך לצרף אליהם גם החינוך במדת האמת לשם מצות עשה מיוחדת של חיבוב האמת, ואפילו בשעה שהוא מפסיד על ידה הנאות ממון או כבוד המדומה (כשנזדמנה לו איזו גנבה או ערמה או הלצה יפיפיה) וליזהר אפי' מקריצות ורמיזות של שקר, ומלישנא דמשתמע לתרי אפי, ואפי' משקר דלאו בפירוש אתמר אלא מכללא וע"י הדיוק וכיוצא: עד שיתפקחו עיניו לראות ביפיפותה של אמת, וכמה היא חביבה לפני מי שאמר והיה העולם שנקרא אל אמת, ואין לך נמאס משוקץ ומתועב כליצנות עולה ומרמה וחנופה, וכמשחז"ל (סנהדרין כ"ט) סהדי שיקרי אאוגרייהו זילי, שהליצנים והמלשינים והחנפים נבזים אפילו בעיני אותן הניאותין בשקריהן, ואין נותנין להם שכרם אלא כמו שמשליכין נבלה לכלבים, ואם בעיני הפסולים שכמותן כך, בעיני כשרים עאכו"כ: